

VYTAUTAS RUBAVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

KARTOGRAFIJA ŠIUOLAIKINĖJE CIVILIZACINĖJE VAIZDUOTĖJE IR GEOPOLITIKOJE

Cartography in Contemporary Civilizational Imagination and Geopolitics

SUMMARY

The article explores the “return” of cartography, map and geographical imagination to global geopolitics and the plane of interaction between the civilizations that increasingly determine it. The article discusses the rise of China, its new civilizational geopolitics, distinguishing between two types of cartography - the one related to the nation-state, its borders and security, and the outward-facing shifting map of civilizational connections and interactions. In the latter, the geopolitical and geoeconomic factor of the *Road and Belt Initiative* is important. Explaining the possible trajectories of geopolitical shifts, some aspects of the clash of Russian, Ottoman and Chinese civilizational cartography in Siberia, the Caucasus, and the Black Sea region are explored. Highlighting the destructiveness of Russian aggressive imperial geopolitics for Russia itself, conclusions are available about the likely creation of a bipolar world order between the United States and China, establishing a new world security architecture and helping to avoid new military conflicts.

SANTRAUKA

Straipsnyje gvildinama, kaip kartografija, žemėlapis ir geografinė vaizduotė „sugrįžta“ į pasaulinę geopolitiką ir vis labiau ją lemiančių civilizacijų sąveikos plotmę. Straipsnyje aptariamas Kinijos iškilimas, jos naujoji civilizacinė geopolitika, išskiriant du kartografijos tipus: susijusį su nacionaline valstybe, jos sienomis bei saugumu, ir išorėn nukreiptą kintantį civilizacinių ryšių bei sąveikų žemėlapi. Pastarajame svarbus geopolitinis ir geoeconomicinis *Road and Belt Initiative* veiksnys. Aiškinantis galimas geopolitikos slinkčių trajektorijas, gvildinami kai kurie rusiškosios, osmaniškosios ir kiniškosios civilizacinės kartografijos sandaužos aspektai, išryškėjantys Sibire, Kaukaze bei Juodosios jūros regione. Pabrėžiant, kad rusiškoji agresyvi imperinė geopolitika pražūtinga pačiai Rusijai, prieinama prie išvados, jog, tikėtina, įsitvirtina dvipolio pasaulio – Jungtinės Valstijos ir Kinijos – tvarka, nustatanti naują pasaulio saugumo architektūrą ir padedanti išvengti naujų karinių konfliktų.

RAKTAŽODŽIAI: civilizacinė valstybė, geopolitika, kartografija, Europos Sąjunga, Kinija, Turkija.

KEY WORDS: civilizational state, geopolitics, cartography, European Union, China, Turkey.

KARTOGRAFIJOS „SUGRĮŽIMO“ YPATUMAI

Pastaruoju metu nepaprastai sparčiai į politiką ir geopolitiką „sugrįžo“ vietovė, regionas, teritorija, žymima žemėlapyje. „Sugrįžo“ kartografija, vėl suvokiama jos ir geografinio mąstymo svarba. Kartu atsigręžiama į valstybines bei regionines sienas, apmąstoma jų reikšmė valstybingumui, nacionaliniam tapatumui, suverenitetui. Nyksta „besieniškumo“, tad ir besąlygiško atvirumo Kitam ideologiniai apžavai, stūmę kartografiją iš kultūrinio bei politinio akiračio. Kartografija ir geografinis mąstymas, vietovės svarba tautų bei valstybių gyvenime nebuvo visiškai išnykusi iš politikos, tačiau pastaruosius kelis dešimtmečius jos reikšmės suvokimas nepaliaujamai silpnėjo. Analizuojant šį silpnėjimo vyksmą, dera išskirti kelias plotmes.

1. Po Šaltojo karo pasauliui pereinant į pasaulinio kapitalizmo sisteminę būseną, geografiją ėmė keisti įvairių srautų – finansinių, darbo jėgos, prekių ir pan. – „linijų“ ir „mazgų“ suvokimas (Rubavičius 2005), padedantis suprasti šiuolaikinio kapitalizmo bruožus. Peržengti visokias sienas, ypač valstybines, taigi ir geografines, skatinanti kapitalistinė globalizacija akcentavo esminių globalinių miestų ir jų ryšių svarbą, o tų ryšių kartografija buvo gvildinama tik aukštesiuose intelektualiniuose sluoksniuose. Kapitalizmo sistemos veikimas imtas nagrinėti nepaliaujamo išvietinimo ir pervietinimo požiūriu, kuris silpnino egzistencinę sienos bei pasienio nuovoką. Geografinį, taip pat ir postmodernųjį urbanistinį mąstymą plėtojo politinės ekonomikos (Davidas Harvey, Perry Andr-

sonas, Edwardas Soja ir kt.), pasaulio sistemų ir pasaulinio kapitalizmo tyrinėtojai (Immanuelis Wallersteinas, Giovanni Arrighis, Enrique Dusselis ir kt.) – jie nužymėjo įvairias geografines centro–pūsiau periferijos–periferijos, globaliųjų Šiaurės ir Pietų sąveikų konfigūracijas.

2. Iki Rusijai užpuolant Ukrainą, Europos Sąjunga grindė savo raidą ir plėtrą ideologine besieniškumo nuostata, teigdama būtinumą ne tik nevaržomai keliauti ir bendrauti, bet ir esmiškai trinti visokius su sienomis susijusius nacionalinės politikos apribojimus. Geografija buvo prisimenama tik kaip turizmo industrijos priemonė. Politiniuose ir kultūriniuose sluoksniuose maišėsi įvairiausi „Europos nuo Lisabonos iki Vladivostoko“ ir su jais susiję vaizdiniai. Pačioje ES išnykus valstybių sienoms, sunyko ir geografinė vaizduotė, ji tarsi neteko tautinių bei nacionalinių tapatumą tvirtinančios, taip pat ir valstybingumo jauseną ugdančios reikšmės. Vietininkiškumas bei vietoviškumas susietas su nacionalizmu, tad europietis jį suvokė kaip ištrintą dalyką. Politikoje įsitvirtino nuostata kultūros ir ekonomikos būdais versti tautas kultūrinėmis bendruomenėmis, kurių išskirtinumas, taigi ir tapatumas tenkintų kultūrinio turizmo poreikius. Kultūrinis išskirtinumas bei savitumas verčiamas prekinės medijinės gamybos dariniu, kuriant iš kultūrinių gaminių vienokius ar kitokius „išskirtinius“ vaizdinius, susijusius su vietoje ir jos praeitimi. ES politikams iki šiol sunkiai sekasi suvokti, kaip derėtų keisti ES išorinių sienų apsaugos politiką.

Kartografiją, žemėlapi ir geografinį mąstymą akivaizdžiausiai pasaulinėje geopolitikoje stiprino šiame amžiuje išplitę Afganistano, Irako, Libijos, Sirijos ir kt. kariniai konfliktai, o jau neatšaukiamai įtvirtino didvyriškas ukrainiečių pasipriešinimas imperinei rusų agresijai. Karai esmiškai siejasi su kartografija: kovojama dėl teritorijų, užgrobiamos ar išlaisvinamos konkrečios vietovės. Kasdien regime karinių operacijų žemėlapius, istoriškai ir gyvybiškai susijusius su mūsų gyvenamąja vietoje, mūsų žemėlapiais. Tačiau jau daugiau nei prieš porą dešimtmečių civilizacijų ir geopolitikos tyrinėtojų aplinkoje imta diskutuoti, kaip homoge-

nizuojantys globalizacijos vyksmai veikia vietines kultūras bei civilizacijas, kokius vietinius heterogenizuojančius atsakus jie išprovokuoja. O tų atsakų vis daugėjo. Samuelis Huntingtonas priešino savąją „civilizacijų sandaužos aršėjimo“ išvalgą liberaliajam požiūriui, kad baigiasi konfliktiškoji istorija ir įsitvirtina vieningo pasaulio sistema. Tyrėjas parėmė ją mums labai svarbia istorine civilizacine kartografija – nurodė galimą rusiškosios ir vakarietiškosios civilizacijų sandaužą, kurią kaip tik žymėjo LDK ir Rusijos imperijos pasienis, o Ukraina buvo įvardyta kaip labiausiai tikėtinas didelio konflikto regionas (Huntington 1996).

CIVILIZACINĖS IMPERINĖS KARTOGRAFIJOS REIKŠMĖ

XXI a. pradžioje ėmė ryškėti, kad atgimsta geopolitika, grindžiama imperinių civilizacijų vaizduočių ir civilizacinės kartografijos pagrindu. Naujoji Rusijos geopolitika pasitelkė carinę ir sovietinę kartografiją savo daugiapolio pasaulio vaizdiniui įgyvendinti. Carinė kartografija taip pat pasitarnauja imperinei rusiškajai ideologijai: rusai bando susigrąžinti buvusias „žemes“, kurias laiko teisėtai jiems priklausančiomis, neigdami faktą, kad dabar egzistuoja savarankiškos valstybės. Susigrąžintinomis žemėmis laikoma ne tik Ukraina, bet ir Pabaltijys. Carinė kartografija paremia sovietine ideologija įtakos sritis Europoje pagrįsti. Iš įvairių sienų bandantys išsilaisvinti europiečiai niekaip nenorėjo suvokti, kad tas laisvinimasis labai pravartus rusiškojo imperinio atgimimo politikai: rusų politikams toks „išsilaisvinimas“ neabejotinai reiškė, kad

jų įtakos sritis gali būti plečiama. Imperinio civilizacinio prisikėlimo politika grindžiama ne noru bendrauti ir „laisvintis“, o egzistenciniu nuožmiu troškimu pavergti ir užvaldyti. Tik dabar ES politikai ima šitai suvokti. Tiesa, kairuoliškoji jų dalis labai nenoriai tai priima.

Turkijos geopolitika ir ją palaikanti civilizacinė vaizduotė vis labiau grindžiama Osmanų imperijos kartografija. Tos kartografijos pagrindu ji bendrauja su kitomis valstybėmis, taip pat ir su Rusija (plačiau apie šiuolaikinę Rusijos ir Turkijos geopolitiką ir civilizacinės vaizduotės iškilimą žr. Rubavičius 2021). Imperinėje geopolitikoje svarbiausias jau nebe ekonominis, o karinis ir civilizacinis veiksnys. Vakarų politikai, apsvaiginti minties, kad globalizacija ir neoliberaliosios reformos „žengia per pasaulį“, nesivargino galvoti apie civilizacinius ir geopolitinius dalykus: manyta, jog visus

politinius dalykus bei konfliktus galima išspręsti, plėtojant abipusiškai naudingus ekonominius santykius. Tačiau imperinio atgimimo vyksmas parodė kitokią vertybinę orientaciją: Rusija pritaikė europietišką abipusės ekonominės naudos politiką savo imperinėms ambicijoms ir kariniams raumenims stiprinti. Paaiškėjo, kad dėl europiečių gerovės pasitelkti rusiškieji energetiniai ištekliai yra mirtinai nuodingas korupcinis energetinės priklausomybės „kablys“, pats tikriausias ir nuožmiausias geopolitinis ginklas. Turkija, plėtodama naujus santykius su kaimynėmis ir didžiosiomis pasaulio galiomis, vis labiau pasitelkia civilizacinę imperinę vaizduotę, kurią tvirtina šių dienų kultūros bei švietimo politika. Civilizacinė vaizduotė vienaip ar kitaip pajungiama imperinei kartografijai ir joje sukauptam simboliniam kultūriniam paveldui: jis pasitelkiamas geopolitinėms sąveikoms ir siekiams Artimuosiuose Rytuose pagrįsti. Civilizacinė kartografija gaivina ir stiprina Turkijos geopolitinius siekius Kaukazo regione, Vidurinėje Azijoje, Sirijoje, Šiaurės Afrikoje ir Artimuosiuose Rytuose. Civilizacinė imperinė vaizduotė paremiama reikšmingu vakarietiškujų civilizacijų „lopšio“ vaizdiniu, kuris plėtojamas, pabrėžiant ne tik Anatolijos bei Mesopotamijos, bet ir anksčiausių Göbekli Tepe civilizacinių radinių svarbą bei reikšmę žmonijos raidos suvokimui.

Stebint pasaulinių galių santykius, jau kurį laiką akivaizdu, kad gaivinamas Kinijos imperinis civilizacinis paveldas, jis pasitelkiamas, formuojant šiuolaikinę kinų geopolitiką. Neseniai trečiajam kadencijai patvirtinto Xi Jinpingo valdymas

apibūdinamas kaip imperinio valdymo tradicijos įtvirtinimas, reiškiantis, kad stiprėja autoritariškumas ir visuomenė pajungiama imperiniams geopolitiniams tikslams. Aptardamas, kaip iškilo kinų civilizacinė vaizduotė ir kaip ji sąveikauja su geopolitika, Andrew Grantas nurodo svarbų dalyką (Grant 2018): čia veikia dvi geografinę vaizduotę palaikančios ir aktyvinančios kartografijos. Viena jų yra nukreipta „vidun“ ir apribota dabartinėmis valstybės sienomis: ji susijusi su nacionaline valstybe, jos sienomis, suverenitetu, valstybės saugumu ir jos galia, taip pat su tarptautinių santykių įtvirtintais užsienio valstybių vaizdiniais. Kita nukreipta „išorėn“, tai – civilizacinį paveldą pasitelkianti imperinė civilizacinė kartografija, kuri nužymi toli siekiančius civilizacinius ryšius bei jų kryptis. Antroji kartografija palaiko Kinijos, teikiančios civilizacinį gėrį ir ekonomines gėrybes kitoms šalims, vaizdinį. *Road and Belt* sumanymas priklauso antrosios kartografijos sričiai. Šios kartografijos esmiškai kreipia į dvi atskiras ontologijas. Nors jos susijusios savuoju civilizaciniu turiniu, tačiau skiriasi savo civilizacinių geopolitinių ryšių ir sąveikų „kryptomis“.

Kinija grindžia savo geopolitiką keliais civilizaciniais imperiniais bruožais. Tai – seniausia nepertraukiamos istorijos imperinė civilizacinė valstybė, kurios amžius jau siekia daugiau kaip 2 tūkstančius metų. Valstybės civilizacinio paveldo amžius – daugiau kaip 5 tūkstančiai metų. Šiuo atžvilgiu jokia pasaulio civilizacinė valstybė negali lygintis su Kinija. Dabar pasaulio galių santykiuose vis svarbesnis tampa demografinis veiksnys. Zhangas Weiwei pažymi, kad nau-

jų laikų hegemoninės britų ir prancūzų imperijos XVIII–XIX a. iškilo pasaulio viršūnėn, turėdamos dešimtis milijonų gyventojų, XX a. JAV ir Japonija suklestėjo, turėdamos 100 milijonų, o XXI a. didžiosios galios bus šalys, kuriose gyvens daugiau kaip 1 milijardas. Žmonių (Zhang 2012: 2). Kinijoje šiuo metu artėjama prie 1,5 mlrd. gyventojų. Tad kinai civilizaciniais hegemonais laiko savo šalį ir milijardinę Indiją. Tačiau Indija stokoja nepertraukiamo, vieningo istorinio civilizacinio valstybingumo, jos valstybinė „sankaba“ yra kur kas silpnesnė, todėl šiai šaliai gerokai sunkiau plėtoti hegemoninę geopolitiką. Zhangas pažymi, kad kinų raidos modelis niekaip nekopijuoja vakarietiškojo – yra nepalyginamai veiksmingesnis už jį. Negalima net lyginti jokios besivystančios ar pereinamosios ekonomikos, kurioje buvo įgyvendinti vakarietiškojo modelio principai, su itin sparčia Kinijos raida ir ekonominiais bei socialiniais rezultatais. Kinija įvykdė didžiausią žmonijos istorijoje ekonominę ir socialinę revoliuciją, ištraukdama iš skurdo liūno 400 mln. žmonių. Šitai jai padėjo padaryti taikomas savitas civilizacinis raidos modelis, įvardijamas kaip „civilizacinė valstybė“, kildinanti ir įgyvendinanti savus standartus, vertybes bei valdymo principus (ten pat). Neįtikėtiną Kinijos šuolį, kurio kol kas teoriškai niekaip nesugebama apmąstyti, liudija ir jos BVP augimo skaičiai: nuo 1979 m. iki šių dienų jis padidėjo apie 30 kartų. Beje, savus civilizacinius standartus, kultūrines bei politines vertybes vis labiau įtvirtina ir Turkija, stiprindama strateginę civilizacinę kultūrą, padedančią įgyvendinti geopolitinius tikslus.

Svarstant Kinijos civilizacinę geopolitiką, jos naująjį vaidmenį pasaulio galių „architektūroje“ ir su juo siejamą kartografiją, būtina atkreipti dėmesį bent jau į du svarbius dalykus. Akivaizdi yra Kinijos ekonominė galia, kuria ji jau konkuruoja su Jungtinėmis Valstijomis. Tą galią palaiko veiksminga tarptautinė ekonominių ryšių plėtimo politika, įtraukusi Kinijos įtakos laukan daugelį įvairių regionų šalių. Afrikoje, Lotynų Amerikoje Europos Sąjungoje, Australijoje Kinija įsitvirtina, teikdama paskolas, įgyvendindama investicinius projektus, supirkinėdama valstybines skolas ir plėtodama vietines infrastruktūras: geležinkelius, kelius, uostus. Akivaizdžiausias civilizacinės geopolitikos pavyzdys yra Kinijos plėtojamas „Juostos ir kelio“ (*Belt and Road Initiative*, BRI) sumanymas, kurio hegemoninius siekius atskleidžia tikrasis jo pavadinimas – *One Belt One Road*. Šis sumanymas įgyvendinamas daugybėje įvairių civilizacijų šalių: Europoje, Lotynų Amerikoje, Azijoje. Ekonominiai kinų interesai derinami su vietiniais, tačiau įgyvendinamų projektų apimtis, jų socialinis bei politinis reikšmingumas jau savaime skatina įvairiausias civilizacines sąveikas. Jos reiškiasi įvairiose plotmėse: religinėse, geopolitinėse ir civilizacinėse. Kinai, įgyvendindami savo projektus, nekelia valstybėms bei jų vadovams jokių išankstinių sąlygų, o vakariečiai bendradarbiavimo pagrindu laiko žmogaus teisių ir demokratinių vertybių įtvirtinimą, dažnai siejamą su santvarkos bei politinių elitų kaita (plačiau apie civilizacinį ir geopolitinį „Juostos ir kelio“ turinį, jį įgyvendinant kylančius civilizacinius prieštaravimus bei sąveikas žr. He 2021). Tai atgraso

daugelį vadinamųjų globaliųjų Pietų šalių, ir šiaip jau kabančių didžiulių skolų vakariečiams kilpoje.

Taip pat svarbu, kad nuosekliai įgyvendinama Kinijos armijos stiprinimo programa. Karinės galios stiprinimui būdingas ir civilizacinis aspektas. Tai galima apibūdinti kaip tam tikrą „pasimokymą iš klaidos“. Kinai niekada neužmiršo ir neužmirš XIX a. išgyvento nuosmukio ir pažeminimo, kurių jiems karine galia primetė ano meto pasaulinės galios: Anglija, Prancūzija ir Rusija. XVII a. Kinija buvo turtingiausia pasaulio valstybė, jos socialinis gyvenimas, prabanga ir įvairiausi technologiniai laimėjimai stulbino europiečius. Tačiau europiečiai pasitelkė moderniųjų laikų technologijas karinei pramonei stiprinti, o kinai neatkreipė

deramo dėmesio į tą pasaulinį vyksmą. Tad kolonijinės ideologijos skatinamos europinės pasaulinės jėgos pasinaudojo karinės technikos laimėjimais Kinijos ekonomikai ir gėrybėms „nusiurbti“, sukeldamos vadinamuosius Opiumo karus ir įstumdamos valstybę į visiško pavaldumo santykius. „Išmokta civilizacinė pamoka“ reiškia, jog Kinijos ekonominės galios augimas glaudžiai susietas su karine galia, kad niekada daugiau nebetektų patirti jokio civilizacinio „pažeminimo“. Nei žemėje, nei kosmose. Vakariečiai politikai bei analitikai privalo šitai turėti omenyje. Esminiai vertybiniai kinų civilizacinės vaizduotės ir ja grindžiamos geopolitikos tikslai nusakomi neprilygstama teritorinio integralumo bei socialinės sanglaudos verte.

UŽBAIGOS PAMAŠTYMAI

Stebėtina, kaip savas imperines geopolitines ambicijas puoselėjantys rusų politikai ir juos aptarnaujantys intelektualai nesugeba išvelgti strateginiais partneriais vadinamų kaimyninių imperijų siekių bei užmačių Rusijos atžvilgiu. O juk visų jų imperinės kartografijos tam tikruose regionuose ganėtinai panašios. Gal manyta, kad hegemono susitraukimas, ES negalios ir energetinė priklausomybė padės Rusijai taip sustiprėti, kad anie partneriai jau niekaip neišdrįs kėsintis į jos žemes. Rusija save įsivaizduoja kaip išskirtinį civilizacinį darinį, kurio tikslas buvo ir yra kovoti su Vakarų civilizacija, stengiantis ją įveikti. Ši mąstymo linija driekiasi nuo Nikolajaus Danilevskio per eurazijininkus iki Aleksandro Duginio ir jo pasekėjų (Rubavičius 2021).

Tai – Rusijos geopolitinio imperinio mąstymo archetipas. Rusijos geopolitikų ir ideologų manymu, „Vakarų saulėlydis“ vyksta, randasi naujoji daugiapolio pasaulio tvarka, ir tą vyksmą dera visaip skatinti. Anksčiau sovietinė valdžia kaip tik galėdama provokavo vidinius imperialistinio pasaulio nesutarimus, aktyviai ideologiškai platino pasaulyje savo, kaip „kovotojos su kolonializmu“ ir išsivaduojamųjų judėjimų pagalbininkės, įvaizdį. Tad esama išbandytų politinių įrankių paveldo. Pasitelkiama sovietinės politikos išmintis – kovoti su Vakarais, išnaudojant jų pačių silpnybes.

Ukrainiečiams apstulbinus pasaulį savo ryžtu priešinantį rusų agresijai ir taip sužlugdžius geopolitinius Rusijos planus, ryškėja kitoks būsimų imperinių

civilizacijų santykių vaizdinys. Rusija, silpnėdama kariniu ir ekonominiu požiūriu, darosi vis labiau priklausoma nuo Kinijos ir Turkijos. Jau šiuo metu Turkijos karinis laivynas viešpatauja Juodojoje jūroje. Esmė ta, kad jokia imperija savo noru nepadės sustiprėti galimai konkurentei, juolab tai, kuri praeityje padarė jai daug skriaudų. Žaidžiama tol, kol naudinga, kol esama kito bendro priešo, tačiau neužmirštant nei dabartinių interesų, nei neišvengiamai ateityje laukiančių tarpusavio kovų. Juk ir hegemono vieta negali būti tuščia. Nei kinai, nei turkai to neužmiršo, tad, ukrainiečiams priešinantys Rusijos agresijai ir agresorei nepaliaujamai silpstant, jos konkurentai stiprėja. Vakarų civilizacijos tektoninė slinktis, atsiribojant nuo „rusiškumo“, savaip skatina vis sparčiau sukininti Sibirą. Juolab kad daugybė vietinių gyventojų pabėgo į Mongoliją ir kitas šalis nuo priverstinės mobilizacijos. Tad didelė Sibiro ekonomikos dalis atsidsurs kinų kapitalo ir jų darbo jėgos rankose. Kinija neužmiršo XIX a. Rusijos „priglobtų“ jos teritorijų, besidriekiančių nuo Šiaurės jūra vadinamo Baikalo ežero iki Ramiojo vandenyno pakrantės. Abiejų valstybių civilizacinė kartografija apima Kazachstaną ir Vidurinės Azijos valstybes. Vakarų valstybės jau gražino užgrobtas Kinijos žemes, tik Rusija iki šiol dar nesusiprato to padaryti. Kinija šiuo metu nejaučia jokių paskatų padėti Rusijai laimėti ar kaip kitaip sustiprėti, todėl ji labai aiškiai teigia, kad palaiko valstybinio suvereniteto ir teritorinio vientisumo principą tarptautinėje politikoje. Kovos dėl hegemonijos įkarštyje nei kinai, nei amerikiečiai nepamiršta, jog jie

yra didžiausi ekonominiai partneriai, nuo kurių bendradarbiavimo taip pat priklauso pasaulinės ekonomikos raida.

Nesileidžiant į metafizines aukštumas, vis dėlto verta nors paviršutiniškai aptarti ir kai kuriuos istorinius bei teologinius rusų ir ukrainiečių santykių aspektus. Koks pagrindinis civilizacinis istorinis vaizdinys, svarstant rusų ir ukrainiečių geopolitikas? Kas yra tikrieji Kijevo Rusios paveldėtojai ir palikuonys? Tie, kas valdo Kijeva. Pagrindinis rusų okupacijos tikslas ir buvo užimti Kijeva: tai – šventoji rusų ir ukrainiečių kilmės žemė, joje slypi pirmagimystės „dokumentai“. Rusai save kildina iš Kijevo Rusios, tačiau nevaldo jos, tad niekaip negali patvirtinti savo kilmės. Vien istorinėmis, istoriosofinėmis bei geopolitinėmis konstrukcijomis, nesusiejantimis dabarties su praeitimi, nes Maskva toli, o jos kilmė ir paveldas – totorių mongolų ordos. Taip pat pabrėžtinas maskvietiškasis valdymo mentalitetas. Maskvos kunigaikščiai buvo Chano vasalai, kuriems teikta teisė rinkti mokesčius ir valdyti tam tikras žemes. Pripažinta besąlygiška valdovo visagalybė ir pavaldinių nuolankumas. Kaip ta visagalybė buvo tvirtinama ir reiškiamą? Ordai būdingu būdu – negailestingai žudant. Maskvietiškąjį valdymo ir pavaldumo mentalitetą įtvirtino ordos vasalas Ivanas Rūstusis, laikomas didžiuoju Rusijos kūrėju. Jis beprotiškai žudė savuosius ir svetimuosius. Beje, kurį laiką mokėjo duoklę ir Krymo chanams, pripažindamas paveldėtą jų, kaip didžiojo Chano palikuonių, valdžią. Taip valdomos Rusijos sostine tapo Maskva. Valdovai ir kilmingieji, stebindami vakariečius

keliautojus, puikavosi ordiškojo stiliaus rūbais ir apavu. Kitas ryškus Rusijos raidos etapas – Petro I reformos, jo „prakirstas langas Europon“. Vienvaldis caras suko Rusiją nuo Azijos į Europą. Jis aiškiai suvokė, kad reikia nutraukti ir azijietišką šaknis, tad perkėlė sostinę iš Maskvos į naujai pastatytąjį Sankt Peterburgą. Miestas kurtas pelkėse, prie Baltijos, vandens keliais susiejusios Rusiją su Hanzos ir kitais Europos miestais. Tai – labai svarbus metafizinis požiūriu žingsnis. Buvo kuriamos dirbtinės naujos valstybės šaknys, ugdomas naujas politinis elitas, keičiama kilmingumo samprata ir valdančiųjų „išvaizda“: tvirtinamas naujas aprangos stilius, nuskutomos barzdos. Istorikų veikaluose aprašyta, kaip skausmingai ordiečiai rusai išgyveno tas permainas. Carai jau artimais ryšiais susisaisė su Europos kilmingaisiais, valdymas įgavo šviesesnės despotijos bruožų, be to, ir despotija minkštėjo, civilizavosi. Kas įvyko po vadinamosios Spalio revoliucijos? Bolševikai grąžino sostinę Maskvon. Grįžta prie ordiškųjų šaknų, imtasi nežmoniško teroro savo valdžiai įtvirtinti. Žudynės tarsi suaktyvino rusiškąjį istorinį kultūrinį mentalitetą. Jos išplito ir apačiose: *grabj nagrablennoje*, žudyk šventikus... Maskvietiškasis valdymo pobūdis stiprėjo Stalino „įteisintų“ žudynių metais. Pokaro kraugerškumas slopo, tačiau liaudies mentalitetas amžiais išlaiko tam tikrus kilmės „branduolius“ ar archetipus, kol jie prikeliama, susiklosčius atitinkamoms politinėms aplinkybėms. Tad tam, kad ukrainiečiai būtų žudomi ir jų valstybė naikinama, ėmė stebėtinai priartėti ne tik didžiama rusų liaudies, bet

ir didelė dalis jų kultūrinio bei intelektualinio elito, jau nekalbant apie tuos kultūrinius ir karinius geopolitikus, kurie savo veikalais įrodinėjo, jog būtina okupuoti Ukrainą ir galutinai surusinti ukrainiečius, o ukrainietiškumą ištrinti iš istorijos. Raginimus žudyti ir visai naikinti ukrainiečius bei jų valstybę, smogti jiems, o sykiu ir pasauliui branduolinėmis „kuokomis“ girdime ne tik iš Dugino bei jo pasekėjų, bet ir iš aukščiausių Maskvos patriarchato hierarchų. Jų kalbos kaitina liaudies kraują visais medijų kanalais.

Kinijos varžytuvės su Jungtinėmis Valstijomis jau dabar kuria kelių lygmenų pasaulio sandaros vaizdinį. Pagrindinė ašis – du galingiausieji poliai, turintys savo įtakos sritis, kurios apima visus pasaulio regionus ir daugelyje vietovių sutampa. Žemesniame lygmenyje – regioninis daugiapoliškumas, įvairiai sąveikaujantis dėl galios su aukščiausiuoju lygmeniu. Atkreiptinas dėmesys į Kinijos vadovo Xi Jinpingo kalbą XX Kinijos kompartijos suvažiavime, patvirtinusiame jį trečiajai kadencijai ir kartu įtvirtinusiame imperinio valdymo nuostatą. Kinijos lyderis aiškiai pasakė, kad regi pasaulį kaip dvipolį. Tai – labai reikšminga detalė. Kas čia turima omenyje ir kam skiriama ta žinia? Pirmiausia – visoms apie daugiapoliškumą kalbančioms šalims bei galioms. Rusijai pranešama, kad ji neįtraukiama į aukščiausiųjų galių „lygą“, o amerikiečiams siunčiama žinutė apie galimybes tartis. Amerikiečių žvalgybos bendruomenė, pateikdama savo metines ataskaitas bei pranešimus, jau gerą dešimtmetį pratino savo šalies politikus prie minties, kad

apie 2050-uosius su Kinija teksią tartis dėl pasaulio tvarkos. 2022 m. Indonezijoje vykusiame G-20 susitikime, kalbant Jungtinių Valstijų ir Kinijos prezidentams, kaip tik ir tartasi dėl naujos pasaulio tvarkos. Tas pokalbis yra labai bloga naujiena Rusijai. Šios šalies agresija ir didvyriškas ukrainiečių pasipriešinimas nepaprastai paspartino civilizacinius bei pasaulio persitvarkymo vyksmus. Ypač greitai ėmė plėstis ilgalaikė Vakarų ir Rusijos civilizacijų atskirtis, apimanti visus socialinės „materijos“ sluoksnius, nuo kasdienio gyvenimiškojo ir kultūrinio iki ekonominio bei geopolitinio.

Kuriamas ir pasauliui teikiamas naujasis Europos Sąjungos diskursas, vadinamas civilizaciniu, stokoja civilizacinio, kultūrinio, istorinio pagrindo bei su juo susijusios kartografijos. Naujoji europiečių civilizacinė vaizduotė grindžiama pažangos, žmogaus teisių ir demokratijos ideologinėmis vertybėmis. Tos vertybės laikomos universaliomis, tad ES siekia jas įtvirtinti kitų civilizacijų srityse. Kaip šitai atrodo, žvelgiant ne iš vakarietiškosios perspektyvos? Pirmiausia dera pažymėti, kad kitos civilizacijos, kita *West and the Rest* pasaulio pusė jau senokai įtariai žiūri į vakarietiškąją nuostatą universalizuoti savąsias vertybes. Kitas pasaulis patyrė daug smurto ir skriaudų, plečiantis Vakarų kolonijinei kapitalistinei modernybei, todėl dabartinis jos vertybių universalizavimas laikomas vakarietiškojo neokolonializmo ar neoimperializmo atmaina. Atkreiptinas dėmesys į tai, kaip ES teikė savo būsimums narėms būtinų vykdyti reformų, atitikimo kriterijų ir vertybių paketus, „keldama“ juos iki civilizuosiosios

Europos lygmens ir visiškai nekreipdama dėmesio į kitų šalių istorinę, kultūrinę patirtį bei savitumą (plačiau apie ES teikiamus „civilizacinius standartus“ ir jų sąsajas su civilizacine europietiška istorine praktika žr. Cebesi 2019). Taip pat svarbu, kad vakarietiškasis vertybinių universalizmas yra esmiškai sekuliarus bei ateistinis, tad atrodo grėsmingas ar nepriimtinas daugeliui tų regionų, kuriuose gyvuoja stiprūs tikėjimai, o pasaulietinė valdžia grindžiama religijos autoritetu. Trečias dalykas – europiečiai stengiasi išrauti savo krikščioniškąsias civilizacines šaknis ir ištrinti su jomis susijusį kultūrinį bei politinį paveldą, pabrėždami savąjį sekuliarumą ir „pažangizmo“ ideologiją. Tad naujasis europinis civilizacinis diskursas apskritai nelaikomas civilizaciniu.

ES diskursas stokoja apibendrinančios civilizacinės kartografijos, todėl dabartinis europinis politinis sluoksnis pasižymi labai menka geopolitine vaizduote. Tačiau kai kurios ES valstybės šiuo metu vis labiau pabrėžia savąją civilizacinę kartografiją, grindžiamą krikščionybės paveldu. Pavyzdys – Lenkija ir Vengrija. Beje, šios šalys yra sukaupusios ir tam tikros imperinės ar pusiau imperinės patirties. Vis glaudžiau bendradarbiauja Lenkija bei Ukraina, tad galima įsivaizduoti ir karinę šių šalių sąjungą, kuri taptų didžiausia karine galia Europoje, įtvirtinančia LDK pagrindu iškeliamą civilizacinę kartografiją. Pastaroji Juodosios jūros pakrantėse imtų bendradarbiauti su osmaniškąja, skatindama naujus civilizacijų sąveikos būdus. Lietuva taip pat gali pasigirti savo didelį Europos regioną aprėpiančia istorine civilizacine kartografija, kurios pagrindą

sudaro Lietuvos Didžioji Karalystė ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Šion kartografijon prašyte prašėsi įtraukiama ir Baltarusija, tačiau geopolitinis lietuvių politikų siaurakaktiškumas neleido jiems suvokti, kad dabartiniai geopolitiniai šalies, regiono ir Europos interesai gerokai svarbesni už „demokratiškus vertybių plėtrą į Rytus“, tad stengėsi visaip išstumti autoritarišką Baltarusijos prezidentą Aleksandrą Lukašenką iš europinių politinių bei ekonominių santykių plotnės, šitaip padėdami Kremlui veržti ant Baltarusijos kaklo užnertą kilpą.

Norint aktualizuoti lietuviškąją civilizacinę kartografiją ir panaudoti ją tarptautinėje politikoje, reikėtų sukaupti ne tik daug kultūrinių intelektualinių, bet ir politinių galių. Deja, kol kas stokojame ir tokių galių, ir civilizacinės geopolitinės vaizduotės. O ukrainiečių pasipriešinimo kovos suaktualinta LDK kartografija provokuoja apmąstyti civilizacinę geopolitinę situaciją. Ne tik norint stiprinti savąjį civilizacinį tapatumą, bet ir todėl, kad geriau atsiskleistų grobiški Rusijos ordiškieji civilizaciniai bei geopolitiniai siekiai.

Literatūra

- Cebesi, Munevver. 2019. Deconstructing the EU's „Standards of Civilization“: The Case of Turkey, *Ulaslararası İlişkiler* 16(64): 77–91.
Doi: 10.1142/S2591729321500103; Doi: 10.33458/uidergisi.652949.
- Grant, Andrew. 2018. China's double body: infrastructure routes and the mapping of China's nation-state and civilization-state, *Eurasian Geography and Economics* 59(3–4): 378–407.
- He, Baogang. 2021. Civilizational Perspectives of the Belt and Road Initiative: A Critical Testing of Huntington's Theses of the Clash of Civilizations in the BRI Context, *China and the World: Ancient and Modern Silk Road* 4(2): 1–26.
- Huntington, Samuel. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Shuster.
- Rubavičius, Vytautas. 2005. Globalizuojamas bei globalizuojantis miestas – tinklų ir srautų mazgas, *Urbanistika ir architektūra* XXIX t., 1 priedas, 3–12.
- Rubavičius, Vytautas. 2021. *Civilizacinė vaizduotė Rusijos ir Turkijos geopolitikoje*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Szabo, Hervaine and Peter Gyjonyver-Szatmari. 2021. The Geopolitical Dimension of the Strategic Culture of China, Zoltai A. (ed.). *Recent Geopolitical Trends in Eurasia*. Budapest: Eurasia Center, John von Neumann University.
- Zhang, Weiwei. 2012. *The China Way: Rise of Civilizational State*. Hackensack, NJ: World Century Publishing Company.